G. V. Bitkivska,PhD, Associate Professor,
Boris Grinchenko Kyiv University

INTERMEDIALITY AS MEANS OF SPACE-TIME MODELING IN CONTEMPORARY LITERARY JOURNAL

The article deals with the intermediality as means of space-time modeling in contemporary literary journal; the semantics and functions of visual images and works of fine art in configuration of interrelations between time and space are defined. Space-time is treated as substantial, structural and sociocultural factor of literary journal as a text.

Keywords: *intermediality, means of modeling, space-time, literary journal.*

УДК 821.161.2:39:34

Бобер В. О., студентка
Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка

РЕЛІКТИ ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА У ТВОРАХ ГАННИ БАРВІНОК

У статті розглянуто релікти звичаєвого права, традиції та закони в творах Ганни Барвінок: «Восени літо», «Русалка», «Лихо не без добра», «Батькова помилка», «Перемогла». Проаналізовані та проведені паралелі між зафіксованим матеріалом і звичаєвими правами, функціонуючими у суспільстві. Особлива увага надана інституту сімейно-шлюбних взаємин, інститут цивільного права, інститут соціально-побутових відносин.

Ключові слова: *звичай, звичаєве право, атрибути – символи, договір.*

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно,
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась,
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
Тарас Шевченко «Розрита могила»

Ганна Барвінок (літературний псевдонім Олександри Михайлівни Білозерської – Куліш) – видатна українська письменниця, творчі здобутки

якої не були поціновані належним чином за радянської доби, через що мало хто про неї знає. Проте вона була берегинею слова народного. Саме оповідання Ганни Барвінок є чудовим джерелом для дослідження звичаєвого права і вивчення параміологічної науки та українських традицій.

Так що ж таке звичаєве право? Що воно розглядає? І що в себе включає?

Звичай – колективний продукт правотворчого характеру. Право – описується державою у письмовому вигляді, обов'язковий для населення. Різниця полягає лиш у тому, що право – для всіх, а звичай може різнитись в залежності від локального вжитку, адже раніше у кожному селі були свої звичаї. Коли не діяло законодавство, то діяв звичай.

Цінним є спостереження О. Івановської у класифікації звичаєвих термінів. Дослідниця зазначає, що «найдавніші – невербальні юридичні символи, або символи права та вербальні юридичні символи. Невербальні символи – це умовні факти, формальні дії, що застосовувалися для вираження правомірності даного явища. До числа таких символів належать: посаження князя за стіл – символ законності набуття влади, рукобиття – символ укладання договору. Вербальні юридичні символи фразеологічного характеру відображали народну правосвідомість. Прислів'я часто трансформувалися в сталі юридичні формули, що вживалися на означення певних правничих дій та понять» [1, 10].

Найрозвиненішим інститутом українського звичаєвого цивільного права були сімейно-шлюбних взаємини. Правове становище жінки зумовлювалося передусім великим значенням її праці в сім'ї, домашньому господарстві. Важко було уявити без неї і виконання багатьох польових робіт, особливо у жнива. Ми це простежуємо в оповіданні Ганни Барвінок «Восени літо»: «Ми, старії, тільки поїдемо поле зажати – молодіж заохотити. Станем удвох, по постаті прійдемо, нажнем удвох снопок, поблагословимо своїх робітників, та й додому з снопом-первачком» [3, 27].

Твір «Лихо не без добра» характеризує жінку, яка корилася у всьому волі своїй невістці: сказано вийти заміж – зроблено, сказано всю роботу в домі переробити – зроблено. Не мала вона того дівування, яке було у всіх дівчат, проте завдяки невістці стала хорошою господинею: «І тепер як згадаю, як отії золотії года уплили, що з дівчатами не гуляла й не співала!» [3, 20].

Можна тільки робити припущення, що через недостатнє спілкування з молоддю і неперебування у громаді, через невідвідування досвітків дівчина була неговірка. Адже саме у громаді дівчата і хлопці отримували досвід у спілкуванні, формувались як особистість так як майбутні господарі.

У праці «Русалка» Ганна Барвінок порушує питання спадку: «..ну, мати їх простила, ні словом їх не докорила, та вже взялась за розум: продала, яку

мала, плаття лишнє, скотинку, та й покинула їм свою материзну: город і хату. За ту ж бо материзну її й тіснили, щоб скоріш із світу зійшла, тоді б сироту, мовляв, прикопали та й панували» [3, 238].

Материзна – майно яке належало жінці, що складалось з приданого, яке надавалось її сім'єю, включаючи земельний наділ, і також те, що було набуте впродовж життя від продажу продуктів «бабського» господарства, наприклад, птиці, яєць, молочних продуктів, борошна, овочів та фруктів, льону, полотна тощо. Дружина керувала розподілом роботи серед жіночої частини сім'ї, а якщо вона ставала вдовою то несла повну відповідальність за всю родину, і навіть відповідала за економічний стан та сплату податків. Олена Івановська щодо поділу материзни зазначає: «Якщо ж помирала жінка, то по материнській лінії успадкування відбувалося за таким принципом: майно переходило у власність дочок, коли материзну складали жіночі речі; якщо ж материзну складало інше майно (земельний наділ, худоба), то така спадщина розподілялася порівну між дочками та синами» [3, 64].

У «Батьковій помилці» Ганни Барвінок цікавими є рядки: «Лучче, – каже Устя, – кусок хліба у пісок умочивши їсти, аніж із нелюбом світ зав'язати». Се дівчата давно вирекли з свого серця закон» [3, 304]. Дійсно, досить часто траплялось, що дівчина була змушена іти за нелюба, бо так звеліли батьки, то це стало досить частою і повторюваною подією, що, на нашу думку, авторка трансформує у звичай.

Друге підтвердження цього знаходимо у творі «Русалка»: « Одчепись! Не горнись до мене! Не завдавай моєму серцю жалю! Коли вмираєш за мною, то чого мене не взяв? ..Ти не дочка свого батька, а син, якби ти схотів, тебе б мати не поневолила!» [3, 240]. Ці рядки свідчать про те, що хлопець мав більше прав на вибір дружини. Як зазначав Павло Чубинський: «Батьки, коли бачили, що сину вже час одружуватись, сповіщали нього про це і пропонували йому наречену. Якщо це не та дівчина, яку він обрав собі сам, то він просив батьків не губити його і дозволити одружитись на дівчині, обраній ним. У більшості батьки дозволяли, адже дуже важливим було благословення молодої пари на шлюб» [2, 446].

Робота Ганни Барвінок «Перемогла» фіксує порушення соціально-побутового права – крадіжку: «…У моєї господині та й сталася шкода: десь поросята зникають..», і головну героїню звинувачують у цьому: « Коли б не Хведір, ти б у нас пішла за злодійку». [3,157]

Норми звичаєвого права зазначають, що можна знайти застосування в народній практиці розшуку злочинця. Це відбувалось зазвичай самим потерпілим «по гарячих слідах» після вчиненого злочину (так зване шляхування). Одночасно потерпілий мав оповістити про злочин («кликати ґвалт») своїх

сусідів чи найближчих родичів, органи місцевої влади, при цьому представити речові докази. Одним із видів таких доказів була так звана «видавка» («викидщина», «заклад»). Суть її полягала в тому, що коли виникав конфлікт між окремими особами, одна зі сторін, щоб довести свою правоту, пропонувала під заставу «викинути» певну суму грошей чи зобов'язувалась нашкодити своєму власному здоров'ю в разі, якщо програє справу. На такий судовий розгляд запрошувалися свідки, свідчення яких могли стати вирішальними [4]. Також існував пункт, у якому зазначалось, що злочинця можна було звільнити від кривавої помсти через викуп, якщо злочинець платить скривдженому винагороду і той відмовляється від помсти, або ж коли його прощає скривджений і примирюється з ним, але це відбувалося тільки при умові що до цієї справи залучалися поважні особи, старійшини громади.

Щодо сватання, то, як зазначає О. Шевченко, «сватання відбувалося при чіткому дотриманні обрядів та ритуалів. Якщо дівчина дала згоду на одруження, тоді дві родини зустрічалися для досягнення домовленості про дату весілля, а також щодо розміру посагу (віна)» [5, 140].

Головні атрибути-символи сватання перераховані у оповіданні Ганни Барвінок «Русалка»: «…хустками й рушниками наділила мене бабуся, лучче б у яму на тих рушниках впустила» [3, 242].

Значення рушників відзначається в одному з рішень волосного суду: «Рушники – суть знаки договору про шлюб» [1, 163].

Цікаве зауваження зробила О. Івановська: вона говорить, що ця акція лише тоді мала юридичну силу, коли наречена вручала рушники сватам (старостам) добровільно і власноруч. Волосний суд міг відмовити в позові нареченому на тій підставі, що рушники сватам подавала не сама наречена, а її мати; в такому разі мати і свати порушили правову норму. Також волосний суд відмовляв у стягненні збитків за порушення шлюбного договору, якщо змовини відбувалися між батьками нареченого й нареченої не вдома, а в шинку і без вручення нареченою рушників сватам.

Якщо ж було зафіксовано порушення шлюбного договору, то обов'язковим було відшкодування збитків іншій стороні.

Існували звичаї, які зобов'язували брата підтримувати вдову померлого брата й навіть одружитися з нею, і обов'язково сестри померлого чоловіка замінити її. Були досить добре закріплені етнокультурною силою, що навіть з появою державності ставали правовими звичаями.

Головна героїня Уся в оповіданні «Батькова помилка» Ганни Барвінок, пішла в найми до пані, котрій вона дуже сподобалась. «Пані її приодягла хороше, у городі пошили їй керсет і юпку, і черевики купила…» [3, 305]. Адже був звичай що наймита одягали. Якщо ж наймит завдав якоїсь шкоди

одягу, вираховували з його заробітку. Оплата називалася роківщиною, і видавалась після року служби. Протягом року хазяїн одягає наймита за свої кошти, одяг потім передається наступному наймитові. Якщо ж наймит бажав піти від хазяїна-роботодавця до закінчення терміну, він мав повернути одяг і не отримував жодного розрахунку за відпрацьований час.

З договору особистого найму випливають і зобов'язання, що стосуються як особи, котра наймає (наймача), так і самого наймита. Наймач зобов'язаний по завершенню строку особистого найму сплатити гроші, або обумовлений еквівалент ціни; протягом усього часу роботи наймита наймач зобов'язаний давати йому харчі, одяг (все це має бути зазначено в договорі про особистий найм); хазяїн не має права змушувати наймита працювати у вихідні та святкові дні. Хазяїн зобов'язаний тримати працівника до закінчення терміну найму і без поважних причин не має права достроково його звільнити.

У контексті твору «Батькова помилка» Устя недотрималася правил найму: «Пробула вона з чотири місяці у панії і проситься на храм….» [3, 305].

Храм – це щорічне громадське свято, день вшанування святого на честь якого названо місцеву церкву. До села з усієї округи поспішали гості. Ніхто не працював [6,162].

Відповідно найманий працівник також повинен виконувати всі умови, зазначені в договорі про особистий найм. Відносно працівник має слухатися хазяїна, виконувати його накази («хазяїн свиснув, а козак уже осмислив»), невиконання яких може призвести до розриву договору або вирахування із заробітної плати певної суми, як покарання за непослух, бо, як кажуть, «можна й погуляти, та не можна справи забувати», оскільки «хто вітром служить, тому димом платять».

Отже, звичаєве право було важливим завжди. В останні роки XX ст. в Україні зріс інтерес до вивчення звичаєвого права та проблем жіноцтва. Із звичаєво-правової проблематики підготовлено кілька десертаційних досліджень. Цим займались Титарчук, Грозовський, Жовтобрюх, Кісь. Також є ряд навчальних праць і посібників: О. Івановська «Звичаєво право в Україні. Етнографічний аспект»; М. Гримич «Інститут власності у звичаєво-правовій культурі українців XIX – початок XX століття»; Н. Толкачова «Звичаєве право» [2, 366].

Український народ був джерелом творення народного права, а джерелом пізнання українського звичаєвого права було безпосереднє вивчення життя народу, його звичаїв, документів, що відображають застосування права, тому релікти у творах Ганни Барвінок є цінним матеріалом для дослідження пареміології, українських традицій та звичаєвого права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект: навч. посіб. / О. П. Івановська, П. О. Івановський. – К., 2014. – 383 с.
2. Збірник наукових праць науково-дослідницького інституту українознавства, Т.21 / за загальною редакцією професора П. П. Кононенка. – К., 2008. – 506 с.
3. Барвінок Ганна. Твори у двох томах. Т. 1 / Упоряд. В. Шендеровський, В. Яременко. – Львів, 2011. – 572 с.
4. Литвинова–Бартош П. Весільні обряди і звичаї у с. Землянці, в Чернігівщині // Матеріали до українсько-руської етнології. – Львів, 1906. – Т.3. – 173 с.
5. Шевченко О. О. Звичаєве право України IX–$5IX ст. – К., 2012. – 199 с.
6. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник/ А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К., 1993.- 256 с.

Стаття надійшла до редакції 17.10. 2014

Бобер В. О., студентка
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, Киев

РЕЛИКТЫ ТРАДИЦИОНОГО ПРАВА В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ АННЫ БАРВИНОК

В статье рассмотрены реликты традиционого права, традиции и законы в произведениях Анны Барвинок: «Осенью лето», « Русалка», «Горе не без добра», «Отцовская ошибка», « Победила». Проанализированы и проведены параллели между зафиксированным материалом и традиционными правами, функционирующими в обществе. Особое внимание уделено институту семейно – брачных отношений, институту гражданского права, институту социально-бытовых отношений .

Ключевые слова: *обычай, традиционное право , атрибуты – символы, договор.*

Bober V. O., student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

RELICS OF CUSTOMARY LAW IN THE WORKS OF HANNA BARVINOK

The article is about the relics of customary law, traditions and customs of the nation in the creativity of Hanna Barvinok: «In the fall of Summer», «Mermaide», «Woe is no without good», «Father mistake», «Winning». Analyzed and carried out the are the past parallels between the fixed material in the works and customary law, functioning society. Special attention is given institution of family relationships, the institute of civil law, institute of social and domestic relations.

Keyword: *custom, common law attributes – symbols contract*

Бовсунівська Т. В., д.філол.н., проф.,
Інститут філології КНУ імени Тараса Шевченка

АМНЕЗІЯ Й ПАМ'ЯТЬ У «ФРАНЦУЗЬКОМУ РОМАНІ» ФРЕДЕРІКА БЕГБЕДЕРА

Йдеться про жанрові особливості автобіографічного роману Фредеріка Бегбедера «Французький роман», які зумовлює використання автором поетики пам'яті та амнезії як двох полярних систем світовідтворення. Розглядається також проекція теорії травматичного ядра та інші психологічні методики дитячого психоаналізу, які свідомо залучуються письменником.

Ключові слова: *автобіографічний роман, хроностезія, анамнезис, поетика пам'яті і забування, формат.*

Яскравим прикладом автобіографічного роману сучасності може служити «Французький роман» (2009) Фредеріка Бегбедера. У ньому витримано автобіографічний пакт, наявна достовірність (письменник насправді зловживав наркотиками та потрапив до в'язниці за це на кілька діб), головний персонаж і оповідач співпадають (герой роману має навіть ім'я Фредеріка Бегбедера, це розповідь письменника про себе самого), достовірними є і решта персонажів, оповідь ретроспективна, прозова. Хронологічної послідовності в романі не дотримано, повсякчас перемежовуються фрагменти пригаданого з інтер'єром камери, поліційним побутом і жаргоном та ін. Хронотоп